

Петко МАНГАЧЕВ*, pmangatchev@gmail.com

УЧАСТИЕТО НА Д-Р ПЕТЪР ОРАХОВАЦ ВЪВ ВОЙНИТЕ НА БЪЛГАРИЯ /1885 Г., 1912-1914 Г./

ABSTRACT: This study, based entirely on archival documents, attempts to trace the deeply respected and dedicated work and energy invested by Dr. Petar Orahovac during the just wars waged by Bulgaria. His extensive experience as a doctor, which he shared with his Bulgarian colleagues during the treatment of the large number of wounded soldiers, was an important prerequisite for their achievement of serious medical successes. Last but not least, Dr. Orahovac's organizational skills, with which he managed, in the conditions of military conflict, to overcome numerous problems with enviable courage and dedication.

KEYWORDS: The Serbo-Bulgarian War of 1885, the Balkan Wars of 1912-1914, the authoritative participation of Dr. Petar Orahovac: as a doctor; as an organizer of well-functioning hospitals; as a model for the successful treatment of hundreds of wounded soldiers.

На 3 април 2025 г. Президентът на Черна гора Яков Милатович и вицепрезидентът на България Илияна Йотова откриха официално в гр. Ловеч улица на името на д-р Петър Ораховац – лекар, общественик и политик. Това знаково събитие бе за мене достатъчен повод да се опитам да осъществя задълбочено проучване на живота и делото на една от онези забележителни личности, които поставят основите на постоянно развиващите се от дълги години приятелски отношения между България и Черна гора. В тази моя разработка ще се опитам да отговоря на два основни въпроса. Първият е кой е д-р Петър Ораховац. Вторият въпрос е свързан с проучването ми какъв е личния принос за България на този енергичен и изцяло отдаден на професията си достоен син на Черна гора.

* Autor je publicista.

Всеки идва на тази земя с мисия, която трябва да изпълни. Едни никога не успяват да я реализират. Но други ясно я осъзнават и повече от успешно претворяват. Д-р Петър Ораховац направи на българска земя най-важното в земния си път. Дари пулса на своя живот на идващите поколения медици. И със смисления си и стойностен живот показва, че за дълъг път е необходима цел. Петър Ораховац е роден на 30 януари 1857 година в Орахово, Черна гора. Следва право в Русия. През 1875 г. прекъсва обучението си и се включва във въстанието в Босна и Херцеговина през 1875–1878 г. Участва в Сръбско-турската война (1876). След войната се завръща в Русия и завършва през 1883 г. медицина в Москва. Установява се в България през 1884 г. и работи като околийски лекар последователно в градовете Кула, Ловеч, Видин и отделно от това е повишаван на позицията окръжен лекар в Ловеч и София - в Александровска болница.¹ Трябва да уточним, че това медицинско учреждение е основано през 1879 година. Наименованието не е избрано случайно. То носи името на руския император Александър II, освободителят на България от турското робство. Още със създаването си болницата получава статут, задачи и функции с ранг на национална медицинска институция. Именно тук подредения свят на д-р Ораховац е разтърсен из основи от водовъртежа на епохата, изразен безалтернативно с избухването на Сръбско-българската война и чийто тежки медицински последствия той описва по-късно в свои подробни публикации. Там, иззад техните редове, читателят може ясно да види дълбоко човешкото послание на черногорския лекар, чрез онзи мъдър цитат с който преди векове Херодот предава казаното от цар Крез: „Кой безумец би поискал война, в която бащите погребват синовете си, вместо мир, в който синовете погребват бащите си“. Ако трябва да обобщим с две думи какво представлява точно този период за хората от поколението на д-р Петър Ораховац това са деца на безгрижния XIX век, но които вече пораснали, насила са вкарани в противоречивите турбуленции на XX век и жадно търсеци изход от тях.

След края на военните действия д-р Ораховац е назначен на 28 юли 1886 г. като военен лекар във Видин. Оствава там около три години. Работата му не го задоволява и той се връща към гражданската медицинска система. През 1889 г. д-р Ораховац му е предоставена от българската държава нова професионална позиция -назначен е за ръководител на първото училище за милосърдни сестри, а от 1900 г. е учредител и пръв управител на болница „Червен кръст“ (предшественик на Института за спешна медицинска помощ „Николай Пирогов“). По вре-

¹ Из писмото на г-н Христо Тодоров, зам. директор на Регионалния исторически музей в Ловеч до автора на тази книга

ме на управлението му се въвежда използването на първите линейки за оказване на такава помощ. Той е всред създателите и ръководителите на Българския лекарски съюз. Назначен е за директор на Софийската общинска санитарна служба през 1898 г., а през 1901–1902 г. – на особено отговорната позиция директор на Държавна санитарна инспекция. Всички тези назначения говорят само за едно: наличие на невиджан кредит на доверие към неговата авторитетна личност. Важно е да се посочи, че където и да работи той никога не влиза в опити да играе доминираща роля, крепяща се на служебна власт. Но определен проявява лидерство, което винаги изисква консенсус. След този посочен по-горе период той преминава на свободна медицинска практика.

Следващите години обаче му налагат да вземе други решения. През 1909–1910 г. д-р Петър Ораховац е избран за член, а впоследствие и за председател на Върховния медицински съвет. Участва в редактирането на списанията „Медицина“, „Български лекар“ и „Медицински напредък“. Автор е на редица трудове, посветени на санитарното дело в България между които: „Санитарната организация и санитарното състояние на София“; „Поглед върху нашите санитарни наредби“; „Санитарната служба в София през войните 1912 – 1913 г.“ и др. Той се проявява и на политическата сцена като деен член на Демократическата партия. От 1910 до 1914 г. е народен представител. На тази му позиция е избран за председател на XIV-то Обикновено народно събрание (15.10.1910 – 15.2.1911 г.). От общо гласувалите 157 депутати 106 дават гласа си за д-р Ораховац. В своето слово той изтъква: „Господа народни представители! Вълнението, което ме обзема в този момент, наистина не ми позволява да изкажа всичката дълбочина на моята признателност, за високата чест, която ми се прави. Всеки народен представител трябва да се гордее с народното доверие. Аз, по силата на особени условия, имам особени причини да подчертая тая гордост. И когато вие ме туряте в първите редове на високото Събрание, с туй вие подчертавате онова начало, което е легнало в основата на българската държава: свобода, правда, законност. Аз се вълнувам, господа народни представители и затова, защото съзнавам, че между народното представителство има много по-достойни от мене; но прекланям се пред неговата воля, приемам тежката обязаност, като чувствавам всичката нейна отговорност. Аз се надявам, че ще намеря подкрепа във всичките групи на народното представителство и само тази увереност ми дава куража да застана тук и да обещаая, че, доколкото силите ми позволяват, ще се старая да способствувам на това високо Събрание, да може да изпълни задачите, за които е предназначено. Като благодаря още веднаж за направената ми чест, каня народното представителство бодро да се зало-

вим за работата, за която сме повикани. (Бурни ръкопляскания от мнозинството)²

Като изявен специалист в своята професионална област д-р Ораховац полага големи грижи за законодателното развитие на здравеопазването в България. Автор е на Законопроект за народното здраве, който предвижда разширяване на участъковия принцип и подобряване на санитарния надзор (1901 г.); на Проект за изменение на Закона за опазване на общественото здраве (1903 г.). По негово настояване е гласувано увеличение на санитарния бюджет с 25% и отпускане на кредит за построяване на 35 нови болници в страната. Д-р Ораховац е автор на правилник за работата на болничните колегиуми. Негова е инициативата за въвеждане двустепенното обслужване на болните пациенти в стационарите. Поради целия му този значим принос неговото име не може да се подмине нито в историята на българската медицинска наука и практика, нито в политическите и законотворчески реалности на неговото време. Личността му отчетливо се откроява с мащабните си измерения съчетани с изключителна колегиална толерантност и честност.

След като е назначен през 1908 г. за председател на Висшия медицински съвет д-р Ораховац реализира редица впечатляващи инициативи: още на следващата 1909 г. в Александровска болница „... под негово ръководство са организирани специални курсове за български професори, през 1910 г. той предлага добре разработен план за разкриване на Медицински факултет в София. Пак по негова идея между 1908 г. и 1911 г. се създава акушерско училище при болница „Майчин дом“, неговата е зслугата за създаването на първия у нас Хигиенен институт с музей към него, както и разкриване на нови медицински отделения в Александровска болница. За голямо съжаление периодът на войните 1912 г. - 1918 г. г. завършва не само с военен погром на България. Но и със здравно-санитарна катастрофа. Рязко се увеличава общата смъртност сред населението, влошава се драстично прехраната, нараства заболяемостта, появяват се епидемии от петнист тиф и тежки форми на грип“.³ В тези особено трудни времена отново се извисява с цялата си всеотдайност и себеотрицание авторитетната фигура на д-р Петър Ораховац.

При внимателното проучване на стенографските дневници на Народното събрание установихме, че по време на провеждането на всички заседания на XIX-то Обикновено народно събрание от 25 август 1921 г., 7 септември, 10 септември, 12 септември, 14 септември, 16 септември, 10 декември и възстановяването им на 7 април 1922 г., името на д-р

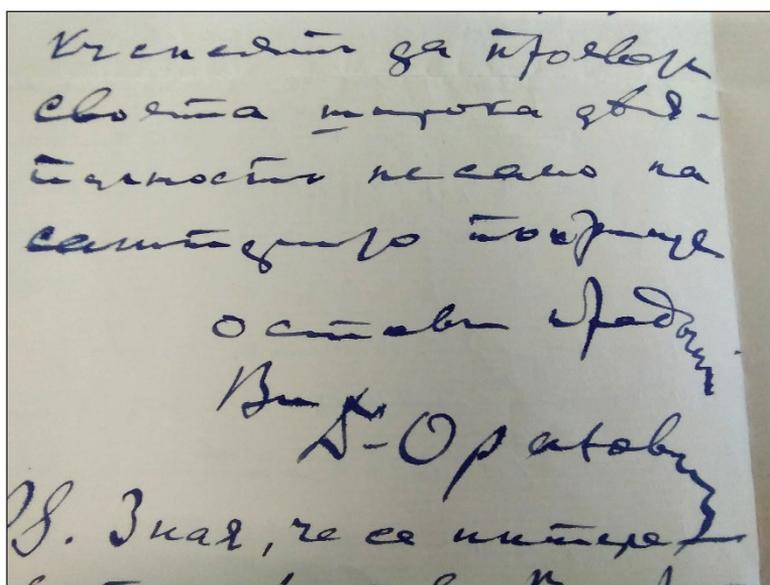
² Стенографски дневници на XIV-то Обикновено народно събрание, III редовна сесия, II заседание, 15.X. 1910 г. стр. 3

³ Панайотов, Филип, Алманах България XX век, С., 2002 г., стр. 484

Петър Ораховац постоянно е в списъка на отсъстващите народни представители. Д-р Петър Ораховац умира в София на 6 май 1922 г. от перфорация на стомашна язва. Изпращането му във връзка с неговата кончина път се превръща в знак на дълбоко преклонение към неговата личност и дело: „Постановление №34. София, понеделник, 8 май 1922 г. Постоянното присъствие при Софийското градско-общинско управление в състав: столичният кмет К.Д.Батолов и помощниците му: д-р Д. Манезов, Г. Занков и Ив. Дечев в днешното си заседание като изслуша доклада на г-н Кмета по съобщението за смъртта на софийския жител д-р Петър Ораховац, бивш председател на Народното събрание и директор на Столичната санитарна служба

ПОСТАНОВИ :

Разрешава се да се отпуснат почетно гробно място и екстра катафалка даром от общината за погребението на починалия д-р Петър Ораховац, бивш председател на Народното събрание и директор на Столичната санитарна служба“.⁴

Факсимиле от писмото на д-р Петър Ораховац до Иван Ненов

При откриването на II-то заседание на III-та извънредна сесия на XIX-то Обикновено народно събрание председателстваящият Никола Атанасов посочва: „Преди да минем към дневния ред, съобщавам на

⁴ Държавен архив-София, фонд 1К, опис 1, архивна единица 60, лист 108

господа народните представители, че през ваканцията, на 14 май се помина скоростижно д-р Петър Ораховац, дългогодишен народен представител и председател на Народното събрание. Приканвам господа народните представители да кажем всички „Бог да го прости“ и със ставане на крака да почетем името му“. (Всички народни представители стават на крака).

Тук не можем да не посочим с вълнение текста на писмото на д-р Петър Ораховац до политика и общественик Иван Ненов, което фактически е впечатляващо послание към бъдещото лекарско съсловие в България: „Моето желание винаги е било да играят лекарите по-значителна роля в обществото и като излезнат от професионалната черупка да показват по-голям интерес към обществените работи. Аз принадлежа към по-старото поколение лекари, които лека-полека ще напуснат сцената. Ние, по-старите, каквото можяхме в тия мъчни времена – направихме. Нужни са заместници, които да направят крачки напред. Уверен съм, че такива дейци има и че те не ще закъснеят да проявят своята широка деятелност не само на санитарното поприще“. ⁵ Това са думи, които често трябва да бъдат споменавани. Д-р Петър Ораховац не е желаел по никакъв начин да излезнат в дневния ред на лекарското съсловие условията, при които допирните точки със живота и практиката са постоянна константа.

В предлаганата тук статия се прави опит да се проследи само част от смисления и достоен за уважение живот на черногорския медик. От осъществените проучвания и последващия ги сравнителен анализ на други авторски публикации по тази крайно интересна проблематика, се оказва че има доста детайли, които днес имаме моралното и етично задължение да приведем в известност. Д-р Петър Ораховац напълно заслужава това. Няма да се впускаме в ненужни разсъждения защо и поради какви причини тези, както се оказа важни данни, са убягнали от погледа на българската историография. Ще започнем с обстоятелството, че в периода на Сръбско-българската война от 1885 г. в София има само една болница – Александровската. Работейки там д-р Ораховац е връхлетян внезапно от огромния дисонанс между два свършено различни свята – вчерашния, изпълнен с душевна и професионална хармония и днешния - на разрушението и омразата. Животът рязко се е променил, чупейки старите традиционни рамки и преобръщайки не една и две човешки съдби. По волята на случая именно тази болница става основния център за всякакви видове лечение на тежко ранените и нуждаещи се от операции войници. В нея са привлечени да ра-

⁵ Държавна агенция „Архиви“, фонд 843К, опис 2, архивна единица 375, лист 6

ботят най-добрите за времето си хирурзи като д-р Г.Вълкович, д-р Ал. Христов, д-р П. Ораховац и др. При лечението основно се прилагат антисептични и т.н. листерови превръзки. При налагането на антисептичните превръзки най-често приложение намират йодоформът и карболовата вода. Д-р Ораховац в свои публикации по тази тема и свързаната с нея периодика посочва, че предпочита йодоформените превръзки. Като уточнява, че ги сменя когато температурата на болния се покачва над 37,5 градуса. При нормално протичане на оздравителния процес той препоръчва поставянето на нови превръзки да става на всеки 3-5 дни. Гипсови превръзки в практиката си прилага само в случаите, когато болните имат нормална телесна температура. В отделението, където се прилагат точно тези методи на лечение от страна на д-р Ораховац, ранените оздравяват по-бързо спрямо онези войници, при лечението на които тези принципи не се прилагат. Пристигането на германски и австрийски medici, което се очаквало с интерес, много скоро се променило в отрицателна посока. Тези лекари постоянно демонстрирали надменно и студено отношение към своите колеги и никога не присъствали при операция на български хирург. По всеобщо мнение чуждестранните специалисти гледали на ранените като на опитен материал, към който след операция те не се интересували за здравословното състояние на оперирания пациент.⁶

Пренебрежителното отношение на немските и австрийски лекари към българските им колеги дори намира място в публикация на д-р Бум в изданието „*Viener Medicinische Zeitung*“ от 7 ноември 1885 г. където обвиненията за невежеството на българските лекари определено са смущаващо тенденциозни и несправедливи. По този повод д-р Орховац, по поръчение на всички негови колеги от Александровска болница, написва статия в началото на 1886 г., която е отпечатана във вестник „Търновска конституция“. Бърземе да уточним, че тази негова публикация не случайно желаем да я предадем изцяло. Основните причини да постъпим така са няколко: тя никога не е цитирана в пълния ѝ обем в разстояние на 140 години; нейния текст е ярко доказателство за публицистичния подход на нейния автор и за умелото му използване на теза-антитеза в задочния спор с германските и австрийски лекари; зад всеки ред в този материал струи патриотична и професионална позиция, застанала в защита на авторитета и достойнството на българското лекарско съсловие. Ето какво д-р Ораховац изрично посочва: „Г-н Редакторе, докторите, които работиха през време на войната в Александровската болница в София, ме упълномощиха да се отнеса към уважаемия ви вестник със

⁶ Държавен военно-исторически архив, Велико Търново, фонд 065, опис 1, архивна единица 74, лист 2-3

следното заявление: в много немски издания, както в общата преса, така и специално в медицинската, се появиха в последно време из България съобщения, в които се описваше санитарното положение на ранените и болните солдати в току-що свършилата се война. Тези съобщения, види се, са писани както от прости кореспонденти, тъй и от специалисти medici, които дойдоха отвън театъра на военните действия. Като не придаваме, по понятни причини, никакво значение на написаното от първите, ние се обръщаме към втория род кореспонденции. В тези кореспонденции се описва в най-мрачни краски санитарното положение на ранените въобще и на медицинската помощ, която им е била оказана в частност; в тях се говори за невежеството на „българските доктори“ за това, че те нямали никакво понятие от листеровия способ за лечение на ранените и т.н. На подобно, във всички случаи неколегиално на нашите немски колеги поведение – ако смеем така да ги наречем – считаме за нужно да направим следните забележки. Санитарното положение на ранените, особено в първите дни на войната, несъмнено можеше да бъде по-добро, както и можеше да бъде по-добро в френско-пруската, руско-турската и всяка друга война – но ония ужаси, за които говорят гороспомените кореспонденти, без да ги доказват, смеем да ги уверим, че никак не е имало. Ако пак се вземе предвид неочакването на войната и туй, че целият санитарен персонал в началото се намираще на другите краища на България, то може да бъде за учудване бързината и правилността на организацията на бойното поле от нашата санитарна част. Верността на тук казаното, надяваме се, ще бъде впоследствие фактически доказано. В съобщението на найштите немски другари, особено в техните нападения на „българските доктори“, преди всичко се хвърля в очи пълното отсъствие на факти. По повод на тези нападения ние искаме само да отбележим, че принципно „български доктори“ не съществуват, тъй като и български медицински университети не съществуват. В България има доктори от немска, френска, руска и пр. школи и следователно обвиненията в невежество на тези доктори трябва, в известна степен, да се отнесат към самите школи. Въпреки всичко това ние щяхме да сме безкрайно благодарни на всякакъв род кореспонденти, които биха показали нашите действителни недостатъци, тъй като всяка изказана или споделена истина трябва да принесе полза, но истината се открива само с факти. Доколко са правдоподобни въпросните кореспонденции може да се съди по следното. В София в мирно време съществува само една болница – Александровска; същата болница във военно време стана, така да се каже, главен център за лечение на всички тежко ранени и нуждаещи се от сериозни операции. Разбира се, че и санитарното положение обръщаше сериозно внимание на тази болница, като се

стараше да ѝ достави всичко необходимо. Естествено беше да се очаква, че и чуждестранните специалисти и неспециалисти, които биха пожелали да се запознаят по-отблизо със санитарното дело и медицинското лечение на „българските доктори“, трябваше преди всичко да погледнат в тази болница. Ние положително можем да засвидетелствуваме, че на нито една от сто операции, направени от „българските доктори“, нито един чуждестранен доктор не е присъствал. Разбира се, че трябва да споменем за няколко чуждестранни туристи-доктори, които се явиха в болницата, но те гледаха някак все от висотата на величието си, твърде бързо преминаваха през стаите и без да се интересуват било от операциите, било от методите на последователното лечение. Но лекомислието е несъвместимо с немския характер и ние се надяваме, че измежду другарите немци все ще се намерят такива, които ще се постараят да се запознаят по-отблизо с нашата работа и ще отдадат справедливото на „българските доктори“, които всякога са се трудили да бъдат достойни членове на съсловието си. Правото на гостоприемството не ни позволяваше до сега да обнародваме настоящето заявление. София, 30 декември 1885 г. д-р Ораховац“.⁷ След такъв категоричен отговор е много трудно да се добави какъвто и да било коментар.

Откритите от нас архивни документи ни показаха други, не по-малко показателни факти. От тях стана известно, че д-р Ораховац далече не счита за достатъчно публикуването на тази негова статия, която цитирахме по-горе. След края на Сръбско-българската война той предприема и осъществява свое проучване с цел отново, още по-нагледно, да докаже неправилната и нелоялна позиция на чуждестранните лекари към българските им колеги. И доказва недвусмислено че помежду им съществуват съвсем различни професионални, морални и колегиални индекси. За база на сравненията си този достоен черногорец взема постигнатите резултати от българските и чуждите лекари при лечението на ранените войници. Оказва се, че по времето на Сръбско-българската война в Александровската болница са извършени общо 124 големи и малки операции със средна смъртност 21,4% от оперираните. При направените 83 операции от българските лекари следоперативната смъртност е 19,2%, докато при немските хирурзи при 36 операции 46% от тях са със смъртен изход.⁸ С този си фактологически обоснован подход д-р Ораховац ясно показва, че умиротворителното поведение не донася уравновесяващо успокоение, а евентуалния компромис няма да спечели уважение.

⁷ Д-р Ораховац, Петър, вестник Търновска конституция, С., 1886 г., брой 1, стр. 4

⁸ Държавен военно-исторически архив, Велико Търново, фонд 065, опис 1, архивна единица 74, лист 4

За участието на д-р Петър Ораховац в Балканската война /1912-1913/ за съжаление се знае малко. Липсата на достатъчно архивни документи и материали затрудняват сериозно всеки такъв опит. От онова, което е известно, той прилага отново своите организаторски способности и професионални умения, когато нашата войска е заплашена не само от санитарна катастрофа в предните линии, но и в дълбокия тил. Не е без значение и факта, че той поддържа връзка и оказва постоянно съдействие по време на Балканската война на разкритите у нас руски болнични заведения между които са „...болницата на Санктпетербургското търговско дружество със 150 легла и трима лекари – Лебедев, Павлов и Платонович; етапния лазарет организиран от гр. Москва с 200 легла и пет лекари: Рознатовски, Катерли, Роден, Маршевски, Соколов и големия здравен пункт с около 350 легла окомплектован изцяло в Александровската болница от Руския Червен кръст“.⁹

От етапните болници най-голяма дейност развиват тези, които са разкрити в София. Естественото централно географско положение, съществуващите жп линии свързващи столичния град от северна, западна и южна посока, го превръщат в главен медицински център. В резултат на дейността на д-р Ораховац и всички негови колеги в София бързо е изградена широка мрежа от болници. Статистическите данни посочват следната характеристика за първите три месеца на войната: през октомври 1912 г. са приети на лечение 8 746 ранени и 597 сериозно болни /общо: 9 343/; през ноември с.г. – съответно 4 627 ранени и 1 090 болни /общо: 5 537/; през декември с.г. – съответно ранените са 1 060, а болните - 1 170 души /общо: 2 230/.¹⁰

През посочения период в София са разкрити около 10 000 легла най-вече за тежко ранени и сериозно болни. Съгласно мобилизационния план за улеснение на столичните болнични заведения на Централна гара е създадена разпределителна медицинска служба с 2 000 легла, която насочва ранените и болни войници към съответните болници. Леко ранените са транспортирани към Враца, Търново, Шумен, Горна Джумая /Благоевград/, Русе, Разград, Варна и др. За ефективността на тази служба говори факта, че за двете години през нейния филтър преминават около 160 000 ранени и болни войници. Лично на д-р Ораховац са поверени значителен брой легла поставени в 14 различни обществени сгради пръснати от съображения за сигурност буквално из цялата столица. Така например в Духовната семинария са разкрити 400 легла,

⁹ Държавен военно-исторически архив, Велико Търново, фонд 065, опис 1, архивна единица 74, лист 14

¹⁰ Държавен военно-исторически архив, Велико Търново, фонд 065, опис 1, архивна единица 74, лист 17

в гимназия „Гладстон“ - 500 легла, във Военното училище – 1 200 легла. От какъвто и да било ъгъл да се погледне това определено е изключително отговорна задача чието успешно разрешаване е поверено изцяло на черногорския медик. От общо работилите в болниците 154 български и чуждестранни лекари 59 са от чужди военни мисии. От направените санитарни статистики става известно, че на един чуждестранен лекар се падат 159 лекувани болни и ранени войници. При българските медици цифрата е наистина впечатляваща – 417. От постъпилите в софийските болници за лечение общо през разглеждания период 30 890 военни са били с тежко и средно тежко нараняване. В оперативната дейност на лекарите в Софийската военна болница д-р Ораховац най-често препоръчва придържане към принципите на класическата консервативна хирургия – консервативно лечение на огнестрелните и други механични повреди на тялото. При обработването на раните той най-вече насочва колегите си към използване на асептичния подход. От статистическите данни се установява, че в софийските болници през тази война са извършени 5 836 операции предимно за изваждане на парчета от снаряди, счупени кости и др.¹¹

В тази статия съм се опитал, зад приведените в известност данни да вникна и да покажа изключителната роля, място и значение за нашето здравеопазване на един черногорец по националност и българин по душа, какъвто безспорно е д-р Петър Ораховац. Изключителен лекар, който прави всичко възможно, за да компенсира в максимална степен късното навлизане на българския свят в модерната епоха. С което той се превръща в интегрална професионално извисена фигура, която успешно придвижва националната ни здравна практика с десетилетия напред. И който дари пулса на смисления си живот на идните поколения медици. Такива крачки са призвани да правят единствено хора, чиито мечти са всичко онова, което осмисля житейския им път и над които горят постоянно звездите на съзвездието „Смелост“.

¹¹ Държавен военно-исторически архив, Велико Търново, фонд 065, опис 1, архивна единица 74, лист 4

Petko MANGACHEV

THE PARTICIPATION OF Dr. PETAR ORAHOVATS IN
THE WARS OF BULGARIA /1885, 1912-1914/

Summary

In this article, I have tried to understand, behind the data made public, and show the exceptional role, place and importance for our healthcare of a Montenegrin by nationality and a Bulgarian at heart, which is undoubtedly Dr. Petar Orahovac. An exceptional doctor who does everything possible to compensate to the maximum extent for the late entry of the Bulgarian world into the modern era. With which he becomes an integral professionally elevated figure who successfully moves our national healthcare practice forward for decades. And who gave the pulse of his meaningful life to future generations of physicians. Such steps are called to be taken only by people whose dreams are all that makes sense of their life path and over whom the stars of the constellation "Courage" constantly burn. This study, based entirely on archival documents, attempts to trace the deeply respected and dedicated work and energy invested by Dr. Petar Orahovac during the just wars waged by Bulgaria. His extensive experience as a doctor, which he shared with his Bulgarian colleagues during the treatment of the large number of wounded soldiers, was an important prerequisite for their achievement of serious medical successes. Last but not least, Dr. Orahovac's organizational skills, with which he managed, in the conditions of military conflict, to overcome numerous problems with enviable courage and dedication.

Source

- Стенографски дневници на XIV-то Обикновено народно събрание, III редовна сесия, II заседание, 15.X. 1910 г. стр. 3
Панайотов, Филип, Алманах България XX век, С., 2002 г., стр. 484
Държавен архив-София, фонд 1К, опис 1, архивна единица 60, лист 108
Държавна агенция „Архиви“, фонд 843К, опис 2, архивна единица 375, лист 6
Държавен военно-исторически архив, Велико Търново, фонд 065, опис 1, архивна единица 74, лист 2-3
Д-р Ораховац, Петър, вестник Търновска конституция, С., 1886 г., брой 1,
Държавен военно-исторически архив, Велико Търново, фонд 065, опис 1, архивна единица 74, лист 4